

of its participation in the educational activities of the university to the level of labor potential. In addition, the article contains the conclusions and generalizations about the need to increase the share of foreign teachers in the national educational environment.

Keywords: labor potential of the university; scientific and teaching staff; foreign teachers; quality of education; participants in the educational process; exchange of professional experience.

Стаття надійшла до редакції 3.03.2015

УДК 378:37.03:316.42

Чабала О.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що глобалізація в сучасних умовах ототожнюється в якості домінуючої парадигми, тенденції, процесу загальнопланетарного розвитку. Важливе значення мають глобальні зрушення в сучасній освітній парадигмі та освітньому процесі у зв'язку з глобалізованими тенденціями в світі.

З огляду на процесність глобалізації (процеси, які ототожнюються з нею), не втратило актуальності поняття інтернаціоналізації. Поняття глобалізації, в контексті освіти, досить часто має відмінне значення від загальноприйнятого визначення в економічній, політичній та культурній сферах. Попри значну кількість досліджень присвячених інтернаціоналізації та глобалізації, все ж можна говорити про недостатню розробленість, подекуди фрагментарність та інколи тенденційність висвітлення проблематики освітнього виміру інтернаціоналізації та глобалізації в контексті розвитку та трансформацій сучасної системи освіти у вітчизняній та зарубіжній літературі.

Освітнім аспектам глобалізації та інтернаціоналізації присвячені дослідження таких українських дослідників: В. Андрущенко, В. Журавський, В. Огнев'юк, Б. Кремень та інші; закордонних науковців: Ф.

Альтбах, А. Арменголь, Б. Брок-Утне, Б. Вачтер, Дж. Вос, Р. Гарвей, Г. Де Віт, Г. Драйден, М. Квайек, Х. Колан, Р. Морров, Дж. Найт, Б. Нортвейт, С. Рейхерт, П. Скот, У. Тейчлер, К. Торрес, Дж. Уррі, В. Чан; російських: І. Ільїнський, А. Ліферов, Н. Рібаков А. Урсул, Ю. Яковець та інші.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах відбуваються революційні процеси не тільки в економічній, політичній та соціальній площині, але й освітній. Не можна не погодитися з П. Скотом в тому, що в даному зв'язку відбуваються фактично три революції: в науковій, суспільній та освітній (вищі навчальні заклади - університети) сферах [1, 190]. Неабиякий вплив має поява сфери виробництва знань (knowledge production), що об'єднує царину науки, досліджень та освіти. Крім того, як наголошує низка дослідників (М. Фазерстоун, К. Венн [2], П. Скотт [3] та ін.), кардинальні зміни сучасності виокремили нові чинники сучасних трансформаційних змін, серед яких глобалізація, віртуалізація, масовізація, інтернаціоналізація (транснаціоналізація), які спричинили глибинні та неминучі суспільні зміни. Ключовими серед них можна вважати інтернаціоналізацію (європеїзацію: М. Кваск) та глобалізацію.

З огляду на те, що глобалізація впливає на державу, сприяючи до певної міри ерозії та трансформації її структур, відповідний процес не може обминути й навчальні заклади, особливо це стосується вищої освіти. Саме університети мають доволі значний зв'язок з державою, яка через політику в сфері вищої освіти впливає на освітні інституції. Тому, прийняті рішення на глобальному, європейському чи міжнародному рівнях неодмінно знаходять своє відображення на рівні університетів і їх діяльності. Одним з прикладів можна вважати Болонський процес [4, 27-28].

Поняття глобалізації в освітній сфері

Безпідставною можна вважати суперечку з П. Скотом в тому, що глобалізація - це фундаментальна зміна світового порядку, коли національні кордони втрачають своє значення завдяки трансгресивним тенденціям в галузі високих технологій і масової культури. Це поняття нерозривно пов'язане з появою освіченого суспільства та зі зростанням занепокоєності проблемами навколишнього середовища, що не можуть більше вирішуватися на національному рівні; воно так само пов'язане з появою транснаціональних потоків робочої сили й капіталу, економічних проблем тощо. При цьому глобалізацію можна вважати одним з найбільш фундаментальних викликів, з якими вперше за весь час існування змушені

зіштовхуватися освітні заклади та система освіти загалом. Відповідно, саме глобалізація впливає на перспективи розвитку освіти та її адаптацію до умов глобалізованого світу [5, 83].

Важливими чинниками та наслідками глобалізації можна вважати процеси комерціалізації, маркетизації (marketisation) та масифікації вищої освіти, що фактично сприяли зміні сутності міжнародного освітнього співробітництва між університетами та іншими навчальними закладами. Набули значущості співпраця та кооперація освітніх установ, які викликані, серед інших причин, важливістю їх конкурентоспроможності. При цьому масифікація та маркетизація в освітній сфері, в свою чергу, сприяли посиленню конкуренції між освітніми установами. Саме глобалізація в даному зв'язку сприяє все більшій кількості стратегічних союзів, ускладненню їх структури та рівня взаємодії, виходячи за межі національних кордонів [6]. Крім того, глобалізація в освітній сфері, це так званий стан «нової геополітики» (Дж Садлак), тобто ситуації, коли контроль над територією втрачає своє значення, а на передній план виходить спроможність створювати та використовувати знання, новітні технології та людські ресурси [7, 100].

Глобалізацію в освітній сфері можна уявити в якості поєднання трьох аспектів: економічних, політичних та культурних [8]. Економічні аспекти глобалізації виявляються в підвищенні значення рівня освіченості та конкурентності. Посилюється актуальність концепції безперервної освіти з огляду на те, що економічні інституції відчують потребу в працівниках, спроможних навчатися протягом всього життя (з періодичним підвищенням кваліфікації), повертаючись час від часу в освітню систему, тим самим збільшуючи власну конкурентоспроможність на ринку праці. Політичні аспекти накладають свій відбиток на державну політику, в тому числі в освітній сфері, що відображається у різноманітних інтеграційних процесах, посиленні впливу транснаціональних організацій та транснаціональних зв'язків, а також створенні наднаціональних міждержавних, міжурядових та неурядових організацій. Урядам певних держав доводиться стикатися з ситуацією, коли вони змушені враховувати певні обмеження щодо внутрішньої політики в освітній сфері. Культурні аспекти, на відміну від політичних та економічних, мають значно більший вплив на освітню політику, діяльність і установи. Вони виявляються в полікультурності, мультикультурності та плюралізмі. Спільно передбачають можливість співіснування в межах одного суспільства різних соціальних

груп, попри існуючі культурні розходження. Завдання освіти полягає в протидії ворожнечі та конфліктам на етнічному та міжрасовому ґрунті, сприянню збереженню самобутності національних культур, використовуючи категорію загальнопланетарної (всесвітньої) культури.

С. Рейшерт та Б. Ваштер виокремлюють п'ять трендів у вищій освіті завдячуючи глобалізації [9, 8-9]: 1) студентська мобільність, що є однією з домінуючих форм міжнародного співробітництва; 2) мобільність викладацького складу та спільний розвиток навчальних програм, передбачаючи комунікацію та обмін між освітніми установами, забезпечуючи обопільну співпрацю, зокрема, на рівні глобального ринку освітніх послуг тощо; 3) багатосторонні форми співробітництва, які стали реальністю завдяки інформаційним технологіям, сприяючи комунікації та обміну інформацією без кордонів; протидіють серед іншого і комунікаційним викликам; 4) обмін досягненнями (досвідом) в сфері управління якістю освіти та ефективне використання наявних фондів в умовах обмеженого фінансування й державного впливу на освітній процес; якість стає центральним аспектом співробітництва, чинником посилення контактів та обміну досягненнями, підвищуючи як селективний, так і практичний досвід установ у відповідній сфері; 5) посилення інформаційних комунікацій та ділових контактів між зорієнтованими на бізнес та прибуток освітніх структур, що спільно намагаються завоювати світових ринок освітніх продуктів та послуг.

В зв'язку з глобалізацією освіти виникає необхідність створення різноманітних механізмів якщо не керування, то принаймні часткового її контролювання. Адже глобалізація спрямована на освітню систему й діє на різних рівнях. В даному зв'язку виникає необхідність вироблення нової політики в галузі освіти, модернізації та реорганізації існуючих університетів, а також введення змін у навчальному процесі. Неможливо без вагомих трансформацій в освітній сфері пристосуватися до глобальних змін [8].

Поняття інтернаціоналізації в освітній сфері

Як стверджує Дж. Найт, під інтернаціоналізацією варто розуміти процес інтеграції, що відбувається на інтернаціональному/міжкультурному рівнях освітніх інституцій і стосується процесів навчання, дослідження та послуг [10, 21]. Як наголошує дослідниця, цей процес більшою мірою торкається сфери вищої освіти на національному, секторальному й інституціональному рівнях, а тому, в межах відповідного процесу, цілі,

функції та організація надання освітніх послуг досягають міжнародного виміру. Відповідний термін охоплює такі поняття транснаціональної (transnational education), прикордонної (borderless education) та між- (крос-) кордонної (cross-border education) освіти [11].

В даному зв'язку найбільш адекватним визначенням інтернаціоналізації освіти є те, що вона, за свідченням П. Скотта, передбачає вільний академічний обмін викладачами і студентами між навчальними закладами різних держав, а також створення єдиних спеціальних навчальних програм, які можна віднести до характеристик міжнародної освітньої системи тощо. За свідченням дослідника інтернаціоналізація припускає існування світу, що складається з національних держав, відповідно до чого складаються чіткі геополітичні кордони, через які традиційна діяльність в напрямку інтернаціоналізації освіти (набір і переміщення студентів, обмін персоналом, співробітництво університетів, спільна дослідницька робота) може не тільки обговорюватися та дискутуватися, але й фактично здійснюватися.

Варто наголосити на тому, що ідея інтернаціоналізації освіти зазнала значних змін, починаючи з початкового етапу розвитку європейських університетів в епоху Середньовіччя та Відродження. Дж. Найт і Г. де Віт виокремлюють три етапи інтернаціоналізації освіти [12, 206-207]. Перший етап (Середньовіччя та доба Відродження) – поступове зростання мобільності слухачів та викладачів, завдячуючи латинській мові, якою ведеться викладання в більшості тогочасних університетів; останнє забезпечує вільний доступ до навчання незважаючи на місце освіти.

Другий етап (між XVIII століттям і Другою світовою війною) - відбувається вплив освітніх систем держав – домініонів на розвиток освітніх закладів та їх систему освіти в колоніях. Ознаками тогочасного етапу інтернаціоналізації стає: обмін науковими знаннями, в тому числі, завдяки міжнародним науково-практичним конференціям та семінарам; ще більше зростання міжнародної мобільності студентів, які прагнуть одержати освіту за межами власної держави.

Третій етап процесу інтернаціоналізації (після другої світової війни і до розпаду СРСР) зазнав впливу епохи «холодної війни». СРСР, маючи міцні позиції в країнах Східної й Центральної Європи, активізував процес інтернаціоналізації освіти в державах третього світу. Натомість Західні держави після розпаду колоніальної системи були змушені вдаватися до

реформ - провідним університетам довелося перебудовувати свої навчальні плани й програми аби вони відповідали вимогам студентів з колишніх колоній, які почали активно одержувати освіту в розвинених країнах. ЄС наприкінці 1980-х р. ухвалює рішення щодо створення сприятливих умов для мобільності студентів і викладачів ВНЗ у своїх країнах. Можна погодитися з дослідниками в тому, що саме починаючи з відповідного періоду відбувається активізація процесу інтернаціоналізації освіти на національному, секторальному й інституціональному рівнях та розширення освітніх зв'язків.

За свідченням Дж. Найт, вивчення літератури з інтернаціоналізації освіти як європейського, так і загальносвітового характеру (особливо американського) показує, що протягом багатьох років після другої світової війни ця концепція розумілася й застосовувалася по-різному. Концепція «інтернаціоналізації» має різні історичні передумови. Відповідно, розуміння цього поняття змінювалася в залежності від його основних причин і стимулів до безпосередніх напрямків діяльності (дій). Важливий вплив мали політичні та економічні розходження, які виникали в умовах цього процесу. Відповідно інтернаціоналізація постала у вигляді складного процесу впливу на навчальні заклади у сфері викладання, дослідження й надання освітніх послуг [13, 9- 10].

Крім того, поняття інтернаціоналізації в сфері вищої освіти має внутрішній (internationalization at home) та «зовнішній» (internationalization as cosmopolitanism) рівні. Зовнішня інтернаціоналізація розуміється як процес, що вимагає переміщення студентів, викладачів, учених, навчальних програм і курсів через національні кордони (освітній космополітизм). «Інтернаціоналізація вдома» передбачає оміжнароднення освітніх закладів шляхом інтеркультурної, транскультурної освіти тощо [14, 8]. Важливо враховувати той факт, що завдяки інформаційним технологіям відбувається і віртуальна інтернаціоналізація (e-internationalization) освіти, що полягає у *«включенні різних міжнародних аспектів у дослідницьку, викладацьку та адміністративну діяльність вищих навчальних закладів на основі використання сучасних інформаційних технологій»* [15].

Важливо враховувати той факт, що інтернаціоналізація освіти охоплює наступні форми міжнародного співробітництва: 1) індивідуальну освітню мобільність на рівні студентів, аспірантів та представників викладацького складу; 2) інституціональну мобільність – створення спільних освітніх програм, формування нових освітніх міжнародних

стандартів тощо; 3) інтеграційну мобільність – впровадження в навчальних програмах міжнародного виміру та освітніх стандартів з метою освітньої інтеграції та створення спільних освітніх просторів; 4) електронну (віртуальну) мобільність, розробка спільних дистанційних програм, дисциплін, курсів тощо 5) інституціональне партнерство на рівні інституцій та міжнародних організацій, зокрема шляхом створення стратегічних освітніх альянсів тощо.

Крім того, Дж. Найт була запропонована класифікація шляхів, за якими відбувається інтернаціоналізація вищої освіти, що відобразилася в чотирьох основних підходах. Перший підхід, що базується на «діяльності», включає традиційні засоби із забезпечення мобільності студентів і професорсько-викладацького складу, міжнародному працевлаштуванню студентів, технічній підтримці й передачі знань, спільній дослідницькій діяльності й зміні навчальних планів. Другий - базується на «компетентності», зосереджений на формуванні людини як професіонала і особистості. Третій, «культурний» підхід, зорієнтований на створення інтернаціональної культури в університетських містечках. Четвертий - «процесний» або стратегічний підхід, поєднує елементи всіх перерахованих вище підходів і має на меті оцінки потенціалу навчального закладу з погляду здатності розробляти таку інтегровану стратегію, у якій всі види діяльності й результати систематизуватимуться так, аби навчальний заклад став установою міжнародного рівня.

Поняття інтернаціоналізації має більш конкретні межі освітніх установ, а тому, як наголошують Г. Де Віта та П. Кас, відповідний процес стосується не тільки освітніх закладів та їх програм в міжнародному та глобальному сенсах, але й порівняння та взаємозбагачення освітніх програм, структури навчального процесу та особливостей викладання [16]. Крім того, варто враховувати чотири основні аспекти інтернаціоналізації вищої освіти [17, 117-120]: 1) студентські потоки; 2) міжнародні потоки академічного персоналу (викладачів та ін.); 3) співпраця між різними освітніми установами в різних країнах; 4) потік ідей, а не людей у світових межах.

Варто враховувати й те, що попри значні напрацювання з проблематики інтернаціоналізації освіти варто говорити про відсутність її спільного визначення - концептуальну невизначеність [18, 44].

Інтернаціоналізація освітньої сфери відбувається шляхом практичного використання принаймні чотирьох стратегій [25, 4-5]:

Стратегія узгодженого підходу (Mutual understanding approach); Стратегія висококваліфікованої міграції (Skilled migration approach); *Стратегія формування потенціалу* (capacity building approach); *Стратегія отримання доходу* (Revenue-generating approach).

1. *Стратегія узгодженого підходу* (Mutual understanding approach) базується на міждержавному переміщенні студентів, аспірантів та викладачів шляхом діяльності освітніх закладів, державних та міждержавних програм обмінів. Крім того, важливе значення в даному контексті мають стипендіальні програми та двосторонні програми між навчальними закладами, які, серед іншого, сприяють міжкультурній та транс культурній обізнаності та партнерству між ВНЗ різних держав та континентів. Спрямування стратегії в значній мірі спрямоване на побіжну взаємодопомогу між державами в освітній, культурній та науковій сферах.

Важливою умовою різноманітних програм (програми Фулбрайта, Еразмус, Лінгва, Темпус та ін.), в межах зазначеної стратегії, є подальше повернення студентів, аспірантів та викладачів у країну походження. Механізми закладені у такого роду програмах передбачають подальшу роботу реципієнтів програм у власній державі. Крім того, в межах Європейського союзу відбувається створення університетських мереж з метою не тільки обміну досвідом і знаннями, та сприяння зміцненню почуття європейського громадянства серед молоді. Тим самим формуються умови для освічених громадян, таких собі «освітніх космополітів», які до того ж володіють кількома європейськими мовами, але при цьому спроможні сприяти розвитку освітньої системи власної держави.

2. *Стратегія висококваліфікованої міграції* (Skilled migration approach) передбачає продумане та цілеспрямоване працевлаштування іноземних студентів в країні призначення з метою залучення талановитої молоді, викладачів та наукових працівників, які можуть стати висококваліфікованим персоналом галузі знань, створюючи додаткові вигоди для національної економіки, посилюючи конкурентоздатність науково-дослідного та освітнього сектору в межах концепції побудови економіки знань. Для проведення даної стратегії використовується спрощена візова політика для цільових (високоосвічених) імміграційних груп. До таких груп можуть належати студенти з визначених регіонів, аспіранти та майбутні дослідники, студенти, що спеціалізуються в окремих галузях наук. Серед держав, що дотримуються такої стратегії можна

виокремити Канаду, Французьку Республіку, Федеративну Республіку Німеччину, Великобританію та Сполучені Штати Америки.

3. *Стратегія формування потенціалу* (capacity building approach) включає стимулювання отримання вищої освіти, незважаючи на країну надання освітніх послуг, з метою швидкого підвищення людського та виробничого потенціалу країни, що розвивається. Дана стратегія спрямована на імпорт освітніх послуг в країни зі слабкою національною системою освіти. В зв'язку з цим вирішальними інструментами є співпраця з іноземними ВНЗ та стипендіальні програми для державних службовців, вчителів, студентів та науково-викладацького складу тощо. При цьому національна стратегія держав повинна враховувати заходи щодо створення сприятливих умов для того щоб кваліфіковані спеціалісти або поверталися або залишалися у власній державі. Шлях формування потенціалу набув поширення у Китаї, Південно-Африканська Республіка, Індонезія, Малайзія, Сінгапур, В'єтнам та Об'єднані Арабські Емірати та ін.

4. *Стратегія отримання прибутку* (Revenue-generating approach) виявляється у тому, що існує узгоджена плата за навчання, яка є різною для національних та іноземних студентів. Останні сплачують значно більше за навчання ніж місцеві. Підготовка закордонних студентів спонукає навчальні заклади до постійного підвищення якості освіти, оміжнароднення освітніх програм, а також інших закладів, які зорієнтовані на підвищення конкурентоспроможності ВНЗ на міжнародний ринок освітніх послуг. Такий підхід характерний для Австралії, Канади, Нової Зеландії, США, Данії, Ірландії, Нідерландів та Великобританії.

Співвідношення глобалізації та інтернаціоналізації

Не можна не погодитися з точкою зору П. Скотта в тому, що глобалізація та інтернаціоналізація не є синонімічними явищами, а з позиції їх процесності навіть різними, або діалектично протилежними [19]. Така позиція підтримується значною кількістю дослідників (У. Тейчлер, Дж. Найт, Г. де Віт, Ф.Г. Альтбах та ін. [20]), які займаються вивченням відповідних процесів. Порівнявши та узагальнивши відповідні дослідження, можна дійти висновку про те, що глобалізація та інтернаціоналізація певним чином пов'язані між собою та з горизонтальними й вертикальними змінами, що відбуваються в освітній системі та соціальній структурі суспільств, а також світовими технологічними та соціальними трансформаціями.

Існує точка зору, що глобалізацію можна вважати одним з ключових чинників посилення та зростання значення інтернаціоналізації. Останню можна вважати більш контрольованим процесом (існує можливість її обмеження), на відміну від глобалізації, яка радикально поєднує всі частини світу, в той же час сприяючи посиленню інтернаціоналізації в освітній сфері [21, 9-10].

Цікавою є позиція У. Бранденбурга та Г. де Віт, які роблять акцент на закінченні (кінці) процесу інтернаціоналізації в сфері освіти. При цьому вони наголошують і на частковій невиправданості використання терміну глобалізація освіти, з огляду на те, що воно занадто часто має негативне значення [22]. В даному випадку варто не вдаватися в дискурс навколо поняття інтернаціоналізації та глобалізації освіти, а рухатися до нової парадигми. Однак не заперечується той факт, що майбутнє вищої освіти не може бути не глобальним, адже орієнтується на глобальне співтовариство. Також дослідники наголошують на тому, що основою освіти глобального співтовариства можуть стати освітні космополіти, які усвідомлюватимуть роль освіти і не будуть обмежені національними кордонами.

Дотепер не закінчено дискусії щодо того, які ж терміни варто використовувати для пояснення сучасної освітньої процесності. Зокрема, Г. Де Віт наголошує на необхідності розрізняти: інтернаціоналізацію як процес; інтернаціоналізацію як реакцію на оміжнароднення та, до певної міри, альтернативу глобалізації, що вписується у глобалізаційний процес; інтернаціоналізацію як об'єднання міжнародних та локальних елементів (чинників), в тому числі інтеркультурних [23].

Іншою альтернативою можна вважати підхід (В.У.Й. Чен, К. Діммок [24]), коли пропонується розглядати інтернаціоналізацію університетів в якості трьох моделей: глобалістської (globalist), інтернаціоналістської (internationalist) та транслокальної (translocalist). Такий підхід пов'язаний з тим, що інтернаціоналізацію можна вважати багатогранною (багатоскладовою) концепцією, яку можна по-різному інтерпретувати, класифікувати та визначити її рушійні сили. Попри відповідне розмежування, зазначені моделі спільно охоплюють складну інтерпретовану реальність, а також спільно вимагають врахування міжнародного, національного та інституціонального контексту в процесі вибору параметрів та альтернатив прийняття рішень щодо інтернаціоналізації.

Не можна не погодитися з тим, що в сучасних умовах в контексті впливу на освітні інституції можна говорити про те, що глобалізація (як процес, що вплинув на вищу освіту) не заперечила і не відмінила процес інтернаціоналізації в сфері вищої освіти. Хоча ці два процеси (глобалізація та інтернаціоналізація) не зазнають прямої кореляції, скоріш інтернаціоналізація (чи, можливо, доречно використати термін транснаціоналізація) є першоосновою процесу глобалізації в освітній сфері. Тим самим, в освітній галузі, в основному це стосується вищої освіти, інтернаціоналізація є чинником інтеграції ВНЗ, проведенню спільних програм, обмінів студентами та викладацьким складом, а також освітніх систем. При цьому глобалізація, з одного боку сприяє конкуренції, а з іншого вимагає постійного розвитку і вдосконалення. Відповідні процеси впливають на освітні інституції та системи сприяючи переходу руху до нових форм та якостей на освітньому, інституціональному, віртуальному та інших рівнях.

Попри домінуючу в сучасних умовах глобалізацію, стосовно освітньої сфери варто використовувати термін освітня інтернаціоналізація (незважаючи на проголошений кінець інтернаціоналізації), з огляду на те, що він є найбільш нейтральним та не несе в собі негативного забарвлення. При цьому, важливе значення має не те як інтерпретувати відповідні процеси, а як освіті пристосуватися до них і отримати позитивні наслідки. Адже як ніколи актуальними в сучасних умовах є створення адекватних моделей та підходів до міжнародного освітнього співробітництва. Підвищення ефективності освітніх змін не може відбуватися без міжнародної взаємодії. При цьому, варто враховувати доцільність та виправданість освітніх новацій. Врахування та адекватні стратегії залучення до відповідних процесів можна розглядати в якості пріоритетних та першорядних завдань для системи освіти та навчання будь-якої держави.

Список літератури: 1. Scott P. A tale of tree revolutions? Science, society and the university / P. Scott // Higher education Reformed. P. Scott (Editors). – London: Falmer Press. – 2000. – p. 190-206 (190) 2.

Featherstone M. and Venn C. Problematizing Global Knowledge and the New Encyclopaedia Project. An Introduction / Theory, Culture & Society. 2006. Vol. 23(2–3). – p. 1–20 3. Scott P. Massification, Internationalization and Globalisation. // The Globalization of Higher Education. P.Scott (ed). - Buckingham: SRHE and Open University Press. 1998. – p. 108-129 4. Kwiek M. Globalization and higher education / M. Kwiek // Higher education in Europe. -

- 2001, Volume 26, Number 1 (January). - p. 27-38
5. Мещеряков Д. А. Глобализация образования и общеевропейское образовательное пространство / Д. А. Мещеряков // *Философия образования*. 2007, - № 1, - С. 82-87
6. Chan W.W.Y. International Cooperation in Higher Education: Theory and Practice / Wendy W. Y. Chan // *Journal of Studies in International Education*. - 2004. Vol. 8, № 1. - p. 32-55
7. Sadlak J. Globalization and concurrent challenges for higher education // *The Globalization of Higher Education*. P Scott (ed). - Buckingham UK The Society for Research into Higher Education & Open University Press 1998. - p. 100-107
8. Арменголь М. К. Влияние глобализации на деятельность иberoамериканского виртуального университета. Качество транснационального образования: всеобщее стремление к планомерному развитию. / [Электронне джерело] / Мигель Касас Арменголь // - сайт Учебно-методическое объединение высших учебных заведений Российской Федерации по университетскому политехническому образованию. Электронный вариант статьи из журнала Высшее образование в Европе. - 2002. Том XXVII, № 3. – Режим доступа: http://technical.bmstu.ru/istoch/kach/3_2002.doc
9. Reichert S., Wachter B. The globalization of education and training: Recommendations for a coherent response of the European Union/ S. Reichert, B. Wachter. - Academic Cooperation Association (ACA). Study commissioned by the Directorate-General for Education and Culture, European Commission. – 2000 (September). – 138 p.
10. Knight J. Internationalisation: management strategies and issues / J.Knight // *International Education Magazine*. 1993. Vol.9 p.6. – 21-22 (21)
11. Knight J. Updating the Definition of Internationalization / [електронне джерело] / J. Knight // *International Higher Education*. 2003. - № 33. - сайт «The Boston College Center for International Higher Education». – 2003. – Джерело доступу:
http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/News33/text001.htm 12.
- Кокарева И.В. Интегративные процессы в европейском университетском образовании: тенденции и перспективы / И.В. Кокарева // *Известия Томского политехнического университета*. - 2005. - Т. 308. № 1. – с. 206 – 208 (206-207)
13. Knight J., Internationalization of Higher Education: A Conceptual Framework / J. Knight // *Internationalization of Higher Education in Asia-Pacific Countries*. / Knight J., de Wit H (Eds.). - Amsterdam: European Association for International Education, 1997. – p. 5-19
14. Интернационализация высшего образования в странах ОЭСР. Приложение // *Бюллетень Центр ОЭСР. – ВШЭ*. 2005. – с. 8 - 14 (с. 8)
- 15.

The Overview of the Concept of Virtual Internationalization of Higher Education of Ukraine. [Електронне джерело] // The project «E-internationalization for Collaborative Learning» is financed by European Union. The content of the publication does not obligatory reflect the views of European Union. / Project TEMPUS-1-AT-TEMPUS-SMGR. Duration of the project: 2010-2013; Sources of finance: TEMPUS IV; Co-ordinator: Fachhochschule Kärnten gemeinnützige Privatstiftung (Carinthia University of Applied Sciences), Austria. 2011. – Режим доступу: <http://www.eicl.kharkiv.edu/> 16.

De Vita G., Case P. Rethinking the Internationalisation Agenda in UK Higher Education. / G. De Vita, P. Case // Journal of Further and Higher Education. 2003. - Vol. 27, No. 4, - p. 383-398 17. Scott P. Massification, Internationalization and Globalisation / Pieter Scott // The Globalization of Higher Education. P.Scott (ed). - Buckingham: SRHE and Open University Press. 1998. – p. 108-129

18. Callan H. Internationalization in Europe. // The Globalization of Higher Education. P. Scott (editors). - Buckingham: SRHE and Open University Press. 1998. - p. 44-57 19. Scott P. Massification, internationalisation and globalization // The Globalisation of Higher Education / P Scott (Editors). - Buckingham: The Society for Research into Higher Education /Open University Press. – 1998. - p.108-129 20. Teichler U. Internationalisation of higher education: European experiences / U. Teichler // Asia Pacific education review. 2009, Vol. 10, N. 1, - p. 93-106; Altbach Ph.G., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities / Philip G. Altbach, Jane Knight // Journal of Studies in International Education. 2007. № 11. - p. 290-305 21. Wachter B. Internationalisation at home – the context / Bernd Wachter // Internationalisation at Home. A Position Paper. / by Paul Crowther, Michael Joris, Matthias Otten, Bengt Nilsson, Hanneke Teekens and Bernd Wachter. - Amsterdam: Drukkerij Raddraaier / European Association for International Education (EAIE). 2000. – 5- 14 (9, 10) 22. Brandenburg U., De Wit H. The End of Internationalization / Uwe Brandenburg and Hans de Wit // International higher education. 2011. № 62 (winter). - p. 15-17 23. De Wit H. Rationales for Internationalisation of Higher Education / Hans de Wit / [Електронне джерело] // This article is partly based on an address at the conference «The International Universities: Global and Local roles», April 3-5, 1998, Richmond, the American International University in London. – Джерело доступу: <http://www.ipv.pt/millennium/wit11.htm> 24. Chan W. W.Y., Dimmock C. The

internationalization of universities: Globalist, internationalist and translocalist models / Wendy W.Y. Chan, Clive Dimmock // Journal of Research in International Education. 2008 (August) - vol. 7 №. 2. – p.184-204 25.

Internationalisation of Higher Education : The OECD Policy Brief / [Електронне джерело] // OECD Observer. 2004 (August). – 8 p. – Джерело доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/33/60/33734276.pdf>

Чабала О.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті увага зосереджена на процесах інтернаціоналізації та глобалізації освіти та їх взаємозв'язку. В науковій розвідці зроблено висновок про те, що в освітній галузі інтернаціоналізація є чинником інтеграції ВНЗ, а глобалізація, з одного боку сприяє конкуренції в освітній сфері, а з іншого - вимагає постійного розвитку і вдосконалення освіти зорієнтованої не тільки на національний, але й міжнародний рівні. Відповідні процеси впливають на освітні інституції та системи, сприяючи руху до нових форм та якостей на освітньому, інституціональному та глобальному рівнях.

Ключові слова: освіта, інтернаціоналізація, глобалізація

Чабала О.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ И ГЛОБАЛІЗАЦІЯ КАК ФАКТОРЫ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье внимание сфокусировано на процессах интернационализации и глобализации образования и их взаимосвязи. В научном исследовании сделано вывод о том, что интернационализация в образовании является фактором интеграции высших учебных заведений, а глобализация способствует образовательной конкуренции и требует постоянного развития и усовершенствования образования сориентированного не только на национальный, но и международный уровни. Соответствующие процессы влияют на образовательные институции и системы, способствуя переходу к новым формам и качествам на образовательном, институциональном и глобальном уровнях.

Ключевые слова: образование, интернационализация, глобализация

Чабала О.

INTERNATIONALIZATION AND GLOBALIZATION AS A FACTOR OF INTERNATIONAL COOPERATION IN THE HIGH EDUCATION SYSTEMS

The article focused on processes of internationalization and globalization of education and their interrelation. In scientific research author has drawn a conclusion that the internationalization of education is a factor of integration of higher educational institutions, but globalization promotes the educational competition and demands continuous development and improvement of education which focused not only on national, but also international levels. These processes influenced educational institutions and systems, promoting transition to new forms and qualities at educational, institutional and global levels.

Key word: internationalization, globalization, education

Стаття надійшла до редакції 12.11.2014

УДК 378

*Долгарев А.В.,
Харьков, Україна*

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ – ФУНДАМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ НАЦИИ

Однажды, в конце 70-х годов, проректор ХПИ по учебно-методической работе Виктор Тимофеевич Долбня пригласил меня посетить с ним лекцию, которую читал студентам один из преподавателей кафедры политэкономии. Проректор предупредил меня, что лекция будет читаться проблемным методом. Наша социологическая лаборатория, которой руководил тогда заведующий кафедрой этики и эстетики ХПИ В.А. Лозовой, изучала в тот период проблемы активизации познавательной деятельности студентов, одним из способов которой являлся проблемный метод чтения лекций. На лекции мы поняли, что данный лектор не понял сути проблемного метода и считал чтение лекций по проблемам и есть чтение проблемным методом. Все сотрудники социологической лаборатории в тот период уже хорошо понимали, что такое проблемный метод чтения лекций и насколько важно для этого преподавателю обладать для этого соответствующим педагогическим мастерством. Нам было известно, что ещё К.Д. Ушинский